~~Ġesù dam ma' dwar tliet siegħat imsallab u mbagħad miet. Il-kotra u x-xorta ta' wġiegħ li ġarrab Ġesù ma' tul dal-ħin, uġiegħ fisiku u morali, jiġifieri fir-ruħ u fil-ġisem, qajla nistgħu nifhmuh. Biss ġib quddiem għajnejk kif għal sidna Ġesù, il-miżjien qaleb f'daqqa, mill-ogħla tas-sebħ, waqt li daħal jgħallem ġewwa t-Tempju, għal qiegħ nett tal-għajb, bil-mewt fuq is-salib.~~

~~Lil Ġesù tawh il-mewt iż-żewġ awtoritajiet kostitwiti ta' dak iż-żmien, l-awtorità Reliġjuża u l-awtorità ċivili. Il-Qassis il-Kbir tal-Lhud, daqs kemm kien jaħseb li hu nfallibbli, daqshekk ieħor żbalja, għax fl-Isem t'Alla bagħat għal mewt lil Iben Waħdani t'Alla. U Pilatu, għad li kien jaf sewwa li Ġesù ma kellux ħtija, kif hu stqarr kemm il-darba, bagħtu għal mewt bħala ħati, għax deherlu li hekk jaqbel, biex jingħoġob mal-Lhud. Mill-mewt ta' Ġesù jidher kemm tista' tkun qarrieqa dik li jgħidulha Ġustizzja tal-bnedmin.~~

~~BEN-JEHUŻA.~~

KELMTEJN FUQ ĦILLEL

Aħna l-Insara ġie li mmaqdru lil-Lhud u nqisuhom bħala nies mill-agħar. Meta niftakru fihom, mill-ewwel ifiġġ quddiem għajnejna kemm ħadmu kontra Ġesù biex jeħilsu minnu u joqtluh. Niftakru f'kemm il-Farisin, li kienu Lhud, ħaqru lil Ġesù, għajjruh u żebilħuh bla heda. Tidher ukoll quddiemna, il-ġrajja ta' qsim il-qalb li ġrat fuq il-blata tal-Kalvarju, li fiha l-Lhud ħadu sehem kbir, għax kienu huma li ġiegħlu lir-Rumani jsallbu lill-Imgħallem.

B'dana kollu ma għandniex ninsew li l-ewwel Insara kienu Lhud. U Ġesù n-nifsu kien Lhudi, imnissel minn Dar David. Marija u Ġużeppi kienu wkoll Lhud u bħalhom kienu l-Appostli. M'hux biss, imma wkoll qabel ma Ġesù xandar is-Saltna tas-Sema fuq l-art, Alla kien ħatar lil ġens Lhudi biex ihejji il-miġja ta' Ibnu fostna. Il-Patrijarki u l-Profeti u nies kbar oħra kienu Lhud, li bi qdusithom u b'tagħlimhom wettew it-triq għat-tagħlim tal-Messija. Dana ma għandniex ninsewh, għax jeħtieġ li nagħtu lil kull ħadd dak li ħaqqu. Hekk ma għandniex nonqsu li nfaħħru u nweġġħu lil dawk in-nies kbar Lhud li jiddu b'għerfhom u bi qdusithom.

IL-ĦAJJA TA' ĦILLEL

Fost dawn il-Lhud kien hemm wieħed li għex ħajja tas-sew sabiħa. Dan la kien Profeta anqas sultan; kien bniedem bħall-oħrajn. Imma matul ħajtu dawwal bosta mħuħ u kebbes bosta qlub bl-imħabba lejn Alla. Dan kien il-kbir Ħillel, imgħallem fil-Liġi ta' Mosè, kittieb mill-akbar, u raġel li għaraf iwettaq is-sewwa, u li reżaq lid-dinja tagħlim li jaqbel bil-bosta ma' dak li ftit wara xandar Ġesù mal-ibliet u r-rħula tal-Palestina..

Ħillel ma kienx mill-Palestina, imma twieled minn missier u omm Lhud fil-Babilonja, fejn il-għadd tal-Lhud kien kiber bosta u kellhom

imgħallmin ta' ħila kbira fil-Kotba Mqaddsa, li saħansitra kienu waqqfu skola għal dawn. Fuq missieru ma nafu xejn sewwa. Kull ma nafu fuq niesu hu li kellu ħuh jismu Xebna li kien fetaħ imħażen kbar u taha għal biegħ u x-xiri. Hillel ma kienx għani u anqas ma sata' jkun, għax xogħlu kien biss li jitgħallem il-Kotba Mqaddsa. Meta kiber sewwa u laħaq il-erbgħin sena ħalla art twelidu u mar Ġerusalemm biex taħt imgħallmin kbar jifhem aħjar, mill-Kotba Mqaddsa, il-Kelma t'Alla u t-tifsir tagħha (Yer Pes. 33). F'Ġerusalem Hillel sab dak kollu li xtaqet qalbu, għax kellu bi mgħallmin żewġ kittieba kbar: Xemajah u Abtalion (Deraxim Pes. 70, b). Wara ftit snin Hillel sar mgħallem kbir fil-Liġi, u bejn is-sena 30 qabel Kristu u s-sena 10 wara Kristu, ismu idda bħala kewkba fis-sema tal-għerf Lhudi. Meta mietu Xemajah u Abtalion, il-Lhud kienu ħatru bħala mexxejja ġodda fil-Liġi ta' Mosè, lil ulied Bathira. Iżda ftit wara kull ħadd intebah li Hillel kien aqwa minnhom. Ulied Bathira ħallew minn rajhom lil Hillel jilħaq minn flokhom u għal hekk hu sar ir-rajjes tal-imgħallmin Lhud flimkien ma' għaref ieħor jismu Xammaj. Minn dak iż-żmien il-Lhud bdew isejħu lil Hillel: *Ħa Żaken*, li tfisser: *Ix-Xwejjaħ*, laqam li juri ġieħ u qima. X'uħud jgħidu li kien ukoll maħtur *Nasi*, jiġifieri l-Kbir tas-Sanhedrin. li kienet il-ġemgħa ta' nies għorrief li kienu jmexxu lil-Lhud kollha f'dak li kellu x'jaqsam ma' ruħhom.

Il-ħidma kollha ta' Hillel kienet mixħuta biss lejn it-tagħlim tal-Liġi u fuq dan huwa kiteb u għallem bosta. It-tifsir tal-Liġi li hu ressaq quddiem il-Lhud baqa' magħruf sal-lum, u ħafna mit-tifsir tiegħu kien imdaħħal fil-Haggada u l-Halaqa, kitba li kienet iddawwal ir-ruħ tal-Lhud u tfissrilhom il-Liġi ta' Mosè.

XOGħOL TA' GħERF

It-tifsir ta' Hillel ma kienx jiebes bħal dak ta' Xammaj, li bħal Hillel kien waqqaf skola oħra ta' għorrief. Xammaj kien mimli bih in-nifsu u ftit kien jagħder lil għajru. Moħħu kien dejjem fil-jżid it-toqol tal-Liġi. Kull min kien jimxi wara t-tagħlim ta' Xammaj, kien jiġrilu bħal Farisin li kienu jħambqu ħafna lill-ħadd ieħor u huma bil-moħbi, jwettqu kull għajb. Hillel bħal Kristu u Pawlu kien jagħder bosta, u jsib il-milja tal-Liġi fl-imħabba lejn Alla u l-bniedem.

L-aqwa amar li kien tagħa Hillel bħal sies ta' tagħlimu kollu, kien dak li wara għallem San Pawl: "Dak li tobgħod int, la tagħmlux lill-għajrek". Hillel kien jgħid li dan kien il-Liġi fil-milja tagħha; il-bqija ma hux ħlief tifsir. U hekk Hillel wieġeb darba lil wieħed Pagan li xtaq jaf xi tgħallem fil-qosor ir-*Reliġjon* Lhudija. Dan *l-Amar tad-Deheb*, kif kienu jgħidulu l-Lhud, jaqbel sewwa mat-tagħlim ta' Ġesù kif jinsab fl-Evanġelju ta' San Mattew (k. XXII v. 3) u ta' San Mark (k. XII, v. 31) u ta' San Luqa (k. X, v. 27). Hillel, bħal Ġesù jiġbed dal-amar mill-imħabba t'Alla għax kif jgħidu hu, min iħobb lill-għajru, iħobb ukoll lill-Alla, billi aħna l-koll ħlejjaq ta' ħallieq wieħed li hu Alla (Xab, 31, a). San Pawl għaraf dan it-tagħlim sabiħ minn għand Alla u wkoll tgħallmu minn għand l-imgħallem tiegħu Gamaliel il-Kbir li kien iben ta' bin Hillel (Kol. k. III, v. 14;

Gal. k. V v. 14; Rom. k. XIII, v. 8).

Wara l-imħabba t'Alla, kien jgħallem Hillel, tigi l-imħabba lejn ruħna; imbagħad lejn ġisimna, u wara lejn ix-xirka tal-bnedmin. Kunna tinsab bħala mistiedna fuq din l-art u għandna d-dmir li nħobbuha u nghinuha (Lev. R. 34). Nghinuha, kien jgħidu hu, billi nagħmlu egħmejjel tajba u nwassluha fil-ħajja ta' dejjem. Inħobbu lil ġisimna, billi nżommuh nadif u safi għaliex huwa ħaġa għażiża bħala egħmil t'Alla u maqdes ta' ruħna. Imbagħad għandna nissieħbu ma' għajrna kemm fin-niket kif ukoll fil-ferħ. Hekk inkunu ngħinu lix-xirka tal-bnedmin, għax aħna l-koll uliedAlla wieħed (Tosef. Ber. II).

Ma hawnx ħaġa oħra, kien jgħallem Hillel, ikrah mid-dnub, għax id-dnub idgħajjef lir-ruħ u joħnoqha u joqtolha. Id-dnub jgħarraq lir-ruħ fil-baħar tat-telfien ta' dejjem. Darba, meta kien ħdejn il-baħar u ra ħaġra tegħreq, ftakar fil-midinbin u dar lejn l-ixirka tiegħu u qalilhom: "Din il-ġebla, la riedet tegħreq, ikolha tegħreq. Hekk jiġri mill-midneb: irid jegħreq, u jkollu jegħreq" (Ab. II, 6).

HAJJA QADDISA

Hillel ma kienx tajjeb fil-kliem biss, bħal ma kienu l-Farisin, imma kien jwettaq b'egħmilu dak kollu li kien jgħallem. Fuq kollox kien bniedem l-aktar ġwejjed. Kien iħobb jgħid lill-ixirka tiegħu: "Iċċokon tiegħi hu ġieħi, u ġieħi hu ċċokon tiegħi". Sewwa sew kif kien jgħid u jgħallem missierna San Pawl: "Nitrah biċ-ċokon tiegħi, sabiex Alla jissebbaħ fija". Għal hekk Hillel qatt ma kien jisthi jgħid li tnissel min-nies foqra mill-art imkasbra tal-Babilonja. Sa żmien Kristu kien għad baqa' qawl fil-Palestina li kien jgħid: "Oqgħod baxx, bħal Hillel" (Xab. 31, a: Ab. R.N. XV).

F'daru Hillel kien iżomm ħajja l-imħabba lejn għajru. Darba waħda martu ħalltietu bla ikel, għax kien ġie tallab u hi tagħtu kull ma kienet hejjiet għal żewġha u għal wieħed mistieden li kellu miegħu. Meta talbet lil żewġha jagħdira, weġibha: "Li għamilt kien sewwa; dak hu li ridtek tagħmel".

Fost sħabu kien dejjem iżomm ruħu bgħid mit-taqsimiet tal-politka. Kien dejjem iħeġġeġ lin-nies biex jaħsbu f'ruħhom u jħarsu l-Liġi. "Il-ġisem sar mid-dud u dud jarġa' jsir; imma r-ruħ tibqa' għal dejjem", kien iħobb jgħid.

Hillel miet għaxar snin wara li twieled Kristu. Hu miet imma ismu baqa' ħaj u tagħlimu għadu jiddi fis-sbuħija tiegħu. L-ixirka tiegħu, l-aktar wieħed jismu Johanan Ben Zakka, fettxew li jwettqu dak li għallimhom l-imgħallem, u ħafna drabi Johanan kien ifittex iberred il-mibgħeda bejn l-aħwa Lhud u l-għied mar-Rumani. Dnub li l-ixirka tiegħu ma għarfux kolha t-tagħlim ta' Ġesù, li kien jixbah bil-bosta lit-tagħlim tal-imgħallem tagħhom.

P. GWIDU SCHEMBRI, O.F.M.